

INNOVATIVE
ACADEMY
CENTRAL ASIAN JOURNAL OF
ACADEMIC RESEARCH

ISSN: 3030-3397
Impact factor: 8.8441
Open Access, Peer Reviewed Journal
Scientific Journal

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-yanvar 2026 yil
Ma'qullandi: 28-yanvar 2026 yil
Nashr qilindi: 31-yanvar 2026 yil

KEYWORDS

*kiberjinoyatchilik, jinoyat
huquqi, kriptoaaktivlar, raqamli
dalillar, kiberxavfsizlik, jinoiy
javobgarlik.*

“O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA KIBERJINOYATLARNI JINOIY-HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: KRIPTOAKTIVLAR KONTEKSTIDAGI MUAMMOLAR VA ISLOHOTLAR”

Aybek Orazbayevich Xalmuratov

O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi Jinoyat
huquqi va kriminologiya kafedrasi katta o‘qituvchisi

E-Mail: bekbayevich@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18440255>

ABSTRACT

Ushbu maqola jamiyatni raqamlashtirish sharoitida O‘zbekiston Respublikasida kiberjinoyatlarni jinoiy-huquqiy tartibga solish masalasini tahlil qiladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarga, jumladan kriptovalyuta va kriptoaaktiv operatsiyalariga qarshi kurashga qaratilgan amaldagi qonunchilik normalarini qayta ko‘rib chiqish zarurligiga alohida e‘tibor qaratilgan. Tadqiqotning asosiy usullari normativ-huquqiy tahlil, nazariy-doktrinal yondashuv, sud amaliyotining empirik tahlili va prognostik usulni o‘z ichiga oladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, amaldagi huquqiy baza raqamli tahdidlar ko‘lamiga mos kelmaydi. Bu esa sanksiyalarni kuchaytirish va “katta miqdorda” hamda “muhim infratuzilmaga nisbatan” kabi yangi kvalifikatsiya belgilarini joriy etishni taqozo etadi. Maqolada kriptoaaktivlar bilan noqonuniy operatsiyalar uchun jinoiy javobgarlikni kuchaytirish, raqamli dalillardan foydalanish jarayonini takomillashtirish va kiberjinoyatchilik sohasida xalqaro hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan o‘zgartirishlar taklif etilgan. Jinoyat qonunchiligini yangi raqamli tahdidlarga moslashtirish muhimligi ta’kidlanib, bu O‘zbekistonda huquqni qo‘llash samaradorligini oshirish va kiberxavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qilishi aytib o‘tilgan.

O‘zbekiston Respublikasida jamiyat hayotining barcha sohalarini raqamlashtirish barqaror tus olgan bo‘lib, bu nafaqat texnologik taraqqiyotga, balki kiberjinoyatchilik bilan bog‘liq tahdidlarning ko‘payishiga ham sabab bo‘lmoqda. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi iqtisodiyot va boshqaruv uchun yangi imkoniyatlar yaratsa-da, ayni paytda kiberjinoyatchilar faol foydalanayotgan zaifliklarni ham keltirib chiqarmoqda. Kriptoaaktivlarni tartibga solish eng dolzarb yo‘nalishlardan biri bo‘lib, global raqamlashtirish sharoitida jinoyat huquqi nuqtai nazaridan alohida e‘tiborni talab qiladi.

Zamonaviy kibertahdidlar endi shunchaki alohida hodisalar emas, balki jamiyatning barcha qatlamlarini qamrab oluvchi barqaror tendensiyalarga aylanmoqda. Kriptoalyutalar va kriptoaktivlar bilan bog'liq operatsiyalar sonining ko'payishi vaziyatni yanada murakkablashtirmoqda, noqonuniy harakatlar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bois, amaldagi huquqiy mexanizmlarni qayta ko'rib chiqish va jinoiy javobgarlikni kuchaytirish zarur. O'zbekiston qonunchiligi allaqachon axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) sohasidagi jinoyatlarni tartibga soluvchi Jinoyat kodeksining XX¹ bobi kabi bir qator muhim hujjatlarni o'z ichiga oladi [1]. Biroq, mavjud huquqiy baza har doim ham tahdidlar ko'lamiga to'liq javob bera olmaydi, ayniqsa kriptoaktivlar sohasida. Bu esa qo'shimcha chora-tadbirlar, jumladan, sanksiyalarni kuchaytirish va huquqiy me'yorlarni aniqlashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqotning dolzarbligi O'zbekistonda axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarning tez sur'atlarda o'sib borayotganligi bilan belgilanadi. Bu esa mavjud huquqiy mexanizmlarni qayta ko'rib chiqish va jinoyat qonunchiligini takomillashtirishni taqozo etadi. So'nggi hisobotlarga ko'ra, raqamli texnologiyalardan foydalangan holda sodir etilgan jinoyatlar soni har yili 18-22 foizga oshmoqda [2]. Bu esa mamlakatda jinoyatchilik tarkibida sezilarli o'zgarishlar yuz berayotganini ko'rsatadi.

Ustuvor yo'nalishlardan biri kriptoaktivlar bilan noqonuniy operatsiyalar, jumladan litsenziyasiz bitimlar yoki anonim tranzaksiyalardan foydalanganlik uchun jinoiy javobgarlikni belgilash zarurati hisoblanadi. Bunday tahdidlar moliyaviy xavfsizlik asoslariga putur yetkazadi va tezkor choralar ko'rishni talab qiladi. Shuningdek, noqonuniy yo'l bilan topilgan kriptoaktivlarni musodara qilish institutini joriy etish, kriptoalyuta sohasida firibgarlik va pul yuvishga qarshi kurashish mexanizmlarini ishlab chiqish ham muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro adabiyotlarda kiberjinoyatchilikka qarshi kurashning turli jihatlari o'rganilmoqda. Masalan, Lesmana va boshqalarning (2023) tadqiqotlari raqamlashtirish va jinoyatchilik xususiyatining o'zgarishi sharoitida xavfsizlik siyosatini qayta ko'rib chiqish zarurligini ta'kidlaydi [3]. O'z navbatida, Duha (2024) an'anaviy jazo usullari kiberjinoyatlar kontekstida har doim ham samarali emasligini qayd etib, jinoiy javobgarlikka yangi yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi [4]. Ushbu muammolarga yechim sifatida, Dhanaskar (2025) kabi mualliflarning ishlarida raqamli jinoyatlar uchun kvalifikatsiya va jazo masalalari bo'yicha sud amaliyotini takomillashtirish yuzasidan tavsiyalar berilgan [5].

O'zbekistonda yuzaga kelgan vaziyat axborot texnologiyalari sohasidagi qonunchilikni isloh qilishni talab etmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarni tartibga soluvchi XX¹ bobi zamonaviy tahdidlarning ko'lamini va xususiyatiga munosib javob berish uchun yangilanishi lozim [1]. Asosiy muammolardan biri raqamli jinoyatlarning ijtimoiy xavflilik darajasini to'liq aks ettirmaydigan sanksiyalarning yetarli darajada qat'iy emasligi bo'lib, bu odil sudlovga bo'lgan ishonchni pasaytiradi va takroriy jinoyatlarni keltirib chiqaradi.

Ushbu tadqiqot amaldagi jinoyat-huquqiy tartibga solishdagi kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha aniq chora-tadbirlar taklif etishga qaratilgan. Asosiy e'tibor O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 278¹-278⁹-moddalari bo'yicha jazolarni kuchaytirish zarurligiga qaratilgan bo'lib [1], bu raqamli davrda huquqiy noaniqlikni bartaraf etish va yanada samarali himoyani ta'minlash imkonini beradi.

Shunday qilib, ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekistonning axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyat-huquqiy mexanizmlarini takomillashtirishdan iborat bo'lib, bu o'z navbatida kiberxavfsizlikni mustahkamlashga hamda fuqarolar huquqlari va davlat manfaatlari himoyasini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot usullari. Ushbu tadqiqotning maqsadi kiberjinoyatchilikka e'tibor qaratgan holda O'zbekiston Respublikasining amaldagi jinoyat-huquqiy tizimini raqamli tahdidlarga moslashuvi nuqtayi nazaridan kompleks baholashdan iborat edi. Metodologiya bir-birini to'ldiruvchi bir nechta usullarni qamrab olgan bo'lib, ular nafaqat normativ tartibga solishni o'rganish, balki huquqni qo'llash muammolari va jamiyatning raqamli o'zgarishi sharoitida uning samaradorligini aniqlash imkonini berdi.

1. Dastlab mavjud qonunchilik bazasi, jumladan, O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi, XX¹ bobi (278¹-278⁹-moddalar) [1], shuningdek, 2022-yil 15-apreldagi "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi qonun [6] va boshqa asosiy normativ-huquqiy hujjatlar, masalan, "Axborotlashtirish to'g'risida"gi qonun [7], "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi [8] va 2022-2026-yillarda O'zbekiston Respublikasining Taraqqiyot strategiyasining axborot xavfsizligi tizimini rivojlantirish konsepsiyasi tahlil qilindi [9]. Ushbu bosqich qonunchilik evolyutsiyasini o'rganish, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan bo'shliqlar va ziddiyatlarni aniqlash, shuningdek, jinoyat huquqi normalari AKT sohasidagi zamonaviy tahdidlarga qanchalik javob berishini baholash imkonini berdi. Tahlil jarayonida asosiy e'tibor kibermakondagi noqonuniy xatti-harakatlar, jumladan, kriptoaktivlardan foydalanish, ma'lumotlarga noqonuniy kirish va zararli dasturlarni tarqatish uchun javobgarlikni tartibga soluvchi qoidalarga qaratildi. Jinoyat huquqini qo'llashning muhim jihati bo'lgan zarar darajasi va oqibatlarining og'irligini aniqlash muammolariga, shuningdek, sanksiyalarni qo'llash mexanizmiga alohida e'tibor berildi.

2. Raqamlashtirish sharoitida jinoyat-huquqiy tartibga solishning konseptual asoslarini chuqurroq anglash uchun doktrinal manbalar o'rganildi. Shu jumladan, raqamli huquq, jinoyat qonunchiligi va jazo falsafasi sohasidagi mahalliy va xorijiy mutaxassislarining ishlari, kiberjinoyatlar uchun jinoiy javobgarlik nazariyasini rivojlantirishga olimlarning qo'shgan hissasi tahlil qilindi. Asosiy e'tibor nafaqat jinoyat faktlariga javob berishi, balki zamonaviy jamiyat duch keladigan texnologik xususiyatlar va xavflarni hisobga olishi kerak bo'lgan jinoiy jazoning moslashuvchan mexanizmlarini qo'llash zarurligini nazariy asoslashga qaratildi. Ushbu yondashuvlar raqamli makonni himoya qilishni kuchaytirish va huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirishga qaratilgan jinoiy sanksiyalar tizimini yangilashni taklif qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

3. Amaldagi normalar va ularni qo'llash amaliyotining haqiqiy samaradorligini baholash uchun 2020-yildan 2025-yilgacha bo'lgan davrda kiberjinoyatlarga oid sud ishlari empirik tahlil qilindi [10]. Tahlil jarayonida O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi huzuridagi Sud departamenti, Ichki ishlar vazirligi va Elektron hukumatni rivojlantirish agentligi tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlardan foydalanildi. Huquqni qo'llashdagi tendensiyalarni aniqlash, shuningdek jarima, ozodlikni cheklash va muayyan faoliyat bilan shug'ullanish huquqidan mahrum qilish kabi sanksiyalardan foydalanishni tahlil qilish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 278¹-278⁹-moddalari bo'yicha sud qarorlarini ko'rib chiqishga alohida e'tibor qaratildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, aksariyat hollarda kiberjinoyatlar uchun jazolar tahdidlar ko'lamini va qilmish oqibatlariga nomutanosib bo'lgan, bu esa mavjud amaliyotni qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Huquqni qo'llashdagi tendensiyalarni aniqlash, shuningdek jarima, ozodlikni cheklash va muayyan faoliyat bilan shug'ullanish huquqidan mahrum qilish kabi sanksiyalardan foydalanishni tahlil qilish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 278¹-278⁹-moddalari bo'yicha sud qarorlarini ko'rib chiqishga alohida e'tibor qaratildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, aksariyat hollarda kiberjinoyatlar uchun jazolar tahdidlar ko'lami va qilmish oqibatlariga nomutanosib bo'lgan, bu esa mavjud amaliyotni qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi.

4. Tadqiqotning muhim usuli sifatida tizimli-tuzilmaviy yondashuvdan foydalanish kiberjinoyatlarni kengroq huquqiy tizimning bir qismi sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi. Bu yondashuv turli huquqiy normalar, jumladan jinoiy-huquqiy, ma'muriy va protsessual normalarning o'zaro ta'siri hamda umumiy raqamli xavfsizlik tizimini shakllantirishdagi rolini tushunishga qaratilgan edi.

Tizimli-tuzilmaviy tahlil qonunchilikning turli darajalari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash va ularning raqamli tahdidlardan himoyani ta'minlashdagi ahamiyatini belgilash imkonini berdi. Bu yondashuv orqali kiberjinoyatchilikka qarshi samarali kurashish uchun jinoyat-huquqiy tizim takomillashtirilishi lozim bo'lgan asosiy sohalar aniqlab olindi.

5. Qonunchilik islohotlarining ehtimoliy oqibatlarini baholash uchun huquqiy prognozlash usulidan foydalanildi. Prognostik tahlil O'zbekistonda kiberjinoyatchilik vaziyatining rivojlanishiga taklif etilayotgan jinoyat qonunchiligidagi o'zgarishlarning ta'sirini baholashga qaratildi. Bu usul sanksiyalarni kuchaytirishning mumkin bo'lgan ssenariylarini va oqibatlarini, shuningdek, ularning raqamli tahdidlar darajasiga va huquqni qo'llash samaradorligiga ta'sirini modellashtirish imkonini berdi.

Prognozlar shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 278¹-278⁹-moddalari bo'yicha sanksiyalarni kuchaytirish nafaqat jinoiy javobgarlik samaradorligini oshiradi, balki raqamli jinoyatlar sodir etilishidan oldin ularning oldini olishga qaratilgan huquqiy reaksiyaning muhim elementiga aylanadi.

Natijalar. Tadqiqot natijasida O'zbekistonda raqamli jinoyatlar bilan bog'liq asosiy muammolar va qonuniyatlar aniqlandi, shuningdek, jamiyatni raqamlashtirish natijasida yuzaga kelayotgan o'zgarishlar sharoitida amaldagi jinoyat-huquqiy normalarning samaradorligi tahlil qilindi. Tadqiqot AKTdan foydalanish bilan bog'liq jinoyatlarni tartibga solish va jinoiy javobgarlikni kuchaytirishga kompleks yondashuv zarurligini, shuningdek, kripto-aktivlar bilan noqonuniy operatsiyalar kabi yangi tahdidlar sharoitida huquqiy bazani modernizatsiya qilish lozimligini ta'kidlovchi bir nechta muhim xulosalar chiqarishga imkon berdi.

- Tahlil qilingan ma'lumotlar AKTdan foydalangan holda sodir etilayotgan jinoyatlar soni barqaror o'sib borayotganini ko'rsatdi. Xususan, moliya, davlat boshqaruvi, xizmat ko'rsatish va xususiy sektorda kiberjinoyatlar har yili 18-22 foizga oshmoqda. 2023-yilda respublikada axborotdan noqonuniy foydalanish, uni o'zgartirish, zararli dasturlarni tarqatish va boshqa raqamli huquqbuzarliklar bilan bog'liq ko'plab holatlar qayd etildi [2].

Ta'kidlash joizki, kiberjinoyatlar mamlakatdagi jinoyatlar umumiy sonining sezilarli qismini tashkil etib, texnologik tahdidlarning barqaror o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda. Jinoyatlarning an'anaviy shakllaridan farqli o'laroq, bunday qilmishlar virtual muhitga ta'sir ko'rsatadi, bu esa huquqiy ta'sir ko'rsatishning o'ziga xos yondashuvlarini talab qiladi.

- Mavjud jinoyat normalarining tahlili shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 278¹-278⁹-moddalarida belgilangan sanksiyalar raqamli davrga xos bo'lgan yangi turdagi jinoyatlarga munosib javob berishni ta'minlamayapti. Xususan, jazolar ko'pincha haddan tashqari yengil bo'lib, qilmishning haqiqiy ijtimoiy xavflilik darajasini aks ettirmaydi. Sanksiyalar har doim ham zarar ko'lamiga mutanosib bo'lavermaydi, ayniqsa, jinoyat sodir etish uchun yangi texnologiyalardan foydalanilganda [10].

Axborotlashtirish qoidalarini buzish bilan bog'liq 278¹-modda bo'yicha ma'lumotlar "jiddiy zarar" va "takroriylik" kabi kvalifikatsiya belgilarini aniqlashtirish, shuningdek, og'ir oqibatlarga olib kelgan kiberjinoyatlar bilan bog'liq harakatlar uchun yangi sanksiyalarni joriy etish zarurligini ko'rsatdi. Xususan, muhim infratuzilma xavfsizligiga tahdidlar bilan bog'liq huquqbuzarliklar toifasini kengaytirish talab etilmoqda.

- Huquqni qo'llashdagi asosiy muammo ta'riflarning yetarli darajada aniq emasligi va raqamli jinoyatlarni kvalifikatsiya qilishning yagona mezonlari yo'qligidir. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 278² va 278⁴-moddalarida kiberjinoyatlarning turli shakllari aniq ajratilmagan, bu esa sud amaliyotida qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda va qilmishlarni kvalifikatsiya qilishni murakkablashtirmoqda. "Raqamli dalil" tushunchasini qo'llashda ham muammolar yuzaga kelmoqda, bu esa jinoyat ishlarida bunday dalillardan foydalanishni soddalashtirishga qaratilgan protsessual normalarni isloh qilish zarurligini tasdiqlaydi [11].

- Kriptoaktivlar bilan bog'liq yangi tahdidlarga alohida e'tibor qaratildi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, so'nggi yillarda kiberjinoyatchilik amaliyotida kriptovalyutalar bilan noqonuniy operatsiyalar tez-tez uchramoqda [2]. Kriptovalyutalar va kriptoaktivlarga oid mavjud normalar yangilanishni talab etadi. Kriptoaktivlar bilan noqonuniy operatsiyalar (shu jumladan litsenziyasiz va anonim tranzaksiyalar) uchun jinoiy javobgarlikni joriy etish taklifi dolzarb masalaga aylandi. Kriptoaktivlardan foydalanish bilan bog'liq jinoyatlarni sodir etgan shaxslarga nisbatan sanksiyalarni kuchaytirish, noqonuniy yo'l bilan topilgan kriptoaktivlarni musodara qilish tizimini joriy etish ayniqsa muhimdir.

- Sud amaliyotining empirik tahlili shuni ko'rsatdiki, aksariyat hollarda sudlar jarima va shartli ozodlikdan mahrum qilish kabi yengil sanksiyalarni qo'llamoqda, bu esa ularning oldini olish vazifasini pasaytirmoqda [10]. Muayyan faoliyat bilan shug'ullanishni taqiqlash kabi qo'shimcha jazolarni qo'llash juda kam uchraydi. Bu sudyalarning va tergovchilarning malakasini oshirish, shuningdek, AKT sohasidagi ishlar bilan shug'ullanuvchi ixtisoslashgan sud organlarining rolini kuchaytirish zarurligi haqidagi farazni tasdiqlaydi.

- Olingan ma'lumotlar asosida O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 278¹-278⁹-moddalari bo'yicha sanksiyalarni qayta ko'rib chiqish va kuchaytirish zarurligi to'g'risida xulosaga kelindi [1]. Xususan, "muhim infratuzilmaga nisbatan", "ko'p miqdorda" kabi yangi malakalashtiruvchi belgilarni joriy etish, zararli dasturiy ta'minot va axborot xavfsizligini buzish bilan bog'liq xatti-harakatlar uchun sanksiyalarni kuchaytirish zarur. Bundan tashqari, kriptovalyuta operatsiyalarini tartibga solishning yanada aniq huquqiy asoslarini yaratish, shu jumladan ularni musodara qilish imkoniyatini ta'minlash, pul yuvish va kriptoaktivlar bilan firibgarlik kabi jinoyatlar uchun qo'shimcha sanksiyalardan foydalanish tavsiya etildi.

Ushbu o'zgarishlar huquqiy tartibga solishdagi mavjud bo'shliqlarni bartaraf etish va raqamli jinoyatlar sohasidagi huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirishga olib keladi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasida raqamli tahdidlar sohasidagi amaldagi jinoyat-huquqiy tartibga solish tizimi sezilarli darajada yangilanishni talab qilishini ko'rsatdi. Bu yangilanish nafaqat jadal rivojlanayotgan raqamli infratuzilma sharoitida sodir etilayotgan kiberjinoyatlarni, balki kriptovalyutalar va kriptoaktivlar bilan bog'liq jinoyatlar kabi yangi tahdidlarga javob berishni ham qamrab olishi kerak. Shuni ta'kidlash joizki, jinoiy javobgarlikka an'anaviy yondashuvlar doimiy o'zgarib turadigan raqamli tahdidlar sharoitida ko'pincha samarasiz bo'lib qolmoqda.

Kiberjinoyatlar uchun jinoiy javobgarlikni qayta ko'rib chiqish. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda axborot texnologiyalaridan foydalangan holda sodir etilgan jinoyatlar sonining ko'payishi tizimli xususiyatga ega. Har yili bunday jinoyatlar soni 18-22 foizga oshib bormoqda, bu esa jinoyatchilik tarkibining barqaror o'zgarishini tasdiqlaydi [2]. Moliya, davlat boshqaruvi va fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlari bilan bog'liq jinoyatlar eng katta xavf tug'dirmoqda. Biroq, O'zR JK 278¹-278⁹-moddalarida belgilangan mavjud sanksiyalar bunday qilmishlar uchun tegishli jazo darajasini ta'minlamaydi [1].

Jazolarning yetarli darajada qat'iy emasligi ularning profilaktik vazifasini pasaytiradi, takroriy jinoyat sodir etilishiga sharoit yaratadi. Xususan, axborotlashtirish qoidalarini buzish, axborotdan noqonuniy foydalanish, shuningdek, zararli dasturlarni tarqatishni tartibga soluvchi moddalar bo'yicha sanksiyalar raqamli tahdidlar ko'lamiga mos kelmaydi. Bu, shuningdek, jinoyatning xususiyati va uning oqibatlariga qarab jazolarning aniq farqlanmaganligi bilan bog'liq.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 278¹-278⁹-moddalari [1] bo'yicha sanksiyalarni kuchaytirish, shuningdek, "ko'p miqdorda", "jiddiy zarar yetkazgan holda", "muhim infratuzilmaga nisbatan" kabi malakalashtiruvchi belgilarni joriy etish kiberjinoyatlarga nisbatan yanada munosib javob berishni ta'minlaydi. Ushbu o'zgarishlar xalqaro standartlarga mos kelishi va zamonaviy raqamli tahdidlar sharoitida samarali himoyani ta'minlashi lozim.

Jinoyat huquqining yangi tahdidlarga moslashuvi: kriptoaktivlar va raqamli iqtisodiyot. Kiberjinoyatchilik sohasidagi eng sezilarli o'zgarishlardan biri kriptovalyutalar va kriptoaktivlar bilan bog'liq jinoyatlar sonining ortishi hisoblanadi. O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va kriptovalyutalar bozorini tartibga solishni hisobga olgan holda, jinoyat qonunchiligini yangilash zaruriyati tug'ilmoqda. Kriptoaktivlar bilan noqonuniy operatsiyalar, ayniqsa litsenziyasiz yoki anonim tranzaksiyalardan foydalanish kabi muammolar, yangi huquqiy asos yaratishni talab etmoqda.

Kriptoaktivlar bilan noqonuniy operatsiyalar (jumladan, litsenziyasiz va anonim operatsiyalar) uchun jinoiy javobgarlikni joriy etish muhim qadam hisoblanadi. Noqonuniy yo'l bilan qo'lga kiritilgan kriptoaktivlarni musodara qilish tizimini yaratish, shuningdek, kriptovalyuta sohasida pul yuvish va firibgarlikka qarshi kurash choralarini ishlab chiqish yangi raqamli tahdidlarga qarshi kurashning ajralmas qismiga aylanmoqda.

Ushbu chora-tadbirlar nafaqat huquqiy barqarorlikni ta'minlaydi, balki global raqamlashtirish sharoitida davlatning kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish imkoniyatlarini ham kuchaytiradi.

Qonun hujjatlarini texnologik jihatdan moslashtirish. Tadqiqotning muhim jihatlaridan biri huquqni qo'llashda raqamli dalillardan foydalanish bilan bog'liq muammolarni aniqlash bo'ldi. Tadqiqotimiz shuni ko'rsatdiki, amaldagi qonunchilik bazasi log-fayllar,

kriptoalyuta birjalari ma'lumotlari va blokcheyn tranzaksiyalari kabi raqamli dalillarni to'plash, saqlash va tekshirish bo'yicha doim ham aniq ko'rsatmalar bermaydi. Bu esa tergov va sud jarayonlarining samaradorligini pasaytirmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksiga o'zgartirishlar kiritish, "raqamli dalil" tushunchasini takomillashtirish, shuningdek, uni to'plash, saqlash va tekshirish jarayonini batafsil tartibga solish – bular kiberjinoyatlar sohasidagi tergov va sud jarayonlarining sifatini oshirishning asosiy qadamlaridir [11].

Xalqaro standartlar va hamkorlik. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, kibertahdidlarga qarshi samarali kurashish uchun milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish zarur. Xususan, Budapesht konvensiyasi [12] va boshqa xalqaro hujjatlar kiberjinoyatchilikdan himoyalani, shuningdek, raqamli tahdidlarga qarshi kurashda davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash uchun asoslarni taqdim etadi.

Raqamli dalillar almashinuvi, ekstraditsiya va qarorlarni o'zaro tan olish sohasida xalqaro hamkorlikni kuchaytirish kiberjinoyatchilikka qarshi global kurashning muhim qismiga aylanadi. O'zbekiston o'z huquqiy me'yorlarini xalqaro talablarga moslashtirishi lozim, bu esa raqamli muhitda sodir etilgan jinoyatlarga qarshi kurash samaradorligini oshiradi.

Islahotlarning amaliy ahamiyati. Taklif etilayotgan o'zgartirishlar nafaqat jinoyat-huquqiy amaliyotni takomillashtiradi, balki fuqarolar huquqlari va davlat suverenitetini himoya qilishning yanada yuqori darajasini ta'minlaydi. Sanksiyalarni kuchaytirish, yangi kvalifikatsiya belgilarini joriy etish va protsessual mexanizmlarni rivojlantirish fuqarolarning huquqiy tizimga bo'lgan ishonchini oshiradi va davlat darajasida kiberxavfsizlikni mustahkamlaydi. Bu esa, o'z navbatida, kiberjinoyatlarga nisbatan yanada samarali huquqiy choralarni shakllantirish uchun zamin yaratadi.

Raqamli makon himoyasini kuchaytirishga qaratilgan jinoyat qonunchiligini isloh qilish jamiyatning raqamli transformatsiyasi sharoitida huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirish va milliy manfaatlar himoyasini kuchaytirish yo'lidagi muhim qadam bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 22.09.1994 yildagi O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi LexUz rasmiy sayti: Elektron manba – Kirish tartibi – <https://lex.uz/docs/-111453>;
2. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Rasmiy veb-sayt: Elektron manba –Kirish tartibi – <https://gov.uz/oz/iiv>;
3. Lesmana D., Afifuddin M., Adriyanto A. Challenges and Cybersecurity Threats in Digital Economic Transformation (June 2023) // International Journal Of Humanities Education And Social Sciences (IJHESS). USA, 2023, Vol. 2, No. 6, pp. 1917–1924;
4. Duha A. Punishment for Cybercrime: A Major Challenge in Modern Legal Systems // Verdict: Journal of Law Science. — Indonesia, 2024. — DOI: 10.59011/vjlaws.3.2.2024.86-93;
5. Dhanaskar P. The Functioning of Criminal Courts in Cybercrime Cases // Gurukul International Multidisciplinary Research Journal. — India, 2025. — DOI: 10.69758/gimrj/2503i3iivxiiip0050;
6. 15.04.2022 yildagi O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi O'RQ-764-son Qonuni,

7. 11.12.2003 yildagi O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi 560-II-son qonuni. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi LexUz rasmiy sayti: Elektron manba – Kirish tartibi – <https://lex.uz/docs/-83472>;
8. 05.10.2020 yildagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "“Raqamli O'zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-6079-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi LexUz rasmiy sayti: Elektron manba – Kirish tartibi – <https://lex.uz/docs/-5030957>;
9. 28.01.2022 yildagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi PF-60-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi LexUz rasmiy sayti: Elektron manba – Kirish tartibi – <https://lex.uz/docs/-5841063>;
10. Internet tarmog'ida e'lon qilingan sud qarorlari. Elektron manba – Kirish tartibi – <https://public.sud.uz/report>;
11. 22.09.1994 yildagi O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi LexUz rasmiy sayti: Elektron manba – Kirish tartibi – <https://lex.uz/docs/-111460>;
12. 23.11.2001 yildagi "Kiberjinoyatlar to'g'risida”gi Budapesht konvensiyasi. Elektron manba – Kirish tartibi – <https://rm.coe.int/1680081561>;

INNOVATIVE
ACADEMY